

Sygn. akt II CSK 78/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 listopada 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Wojciech Katner
SSN Maria Szulc

Protokolant Anna Banasiuk

w sprawie z powództwa Przedsiębiorstwa Produkcji Rolno - Hodowlanej S. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w W.
przeciwko Stadninie Koni „N.” Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w N.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 14 listopada 2013 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 4 października 2012 r.,

- 1. uchyla zaskarżony wyrok w punktach I i III oraz oddala apelację pozwanej w zakresie kwoty 422.322,94 (czteryście dwadzieścia dwa tysiące trzysta dwadzieścia dwa 94/100) złotych z ustawowymi odsetkami od dnia 11 marca 2010 r.;**
- 2. zasądza od pozwanej na rzecz powódki koszty procesu w postępowaniu kasacyjnym i apelacyjnym, pozostawiając szczegółowe wyliczenie referendarzowi sądowemu w Sądzie Okręgowym w S.**

UZASADNIENIE

Przedsiębiorstwo Produkcji Rolno-Hodowlanej „S.” spółka z o.o. w W. wniosła o zasądzenie od Stadniny Koni „N.” spółki z o.o. w T. 422.323 zł z odsetkami ustawowymi oraz kosztami procesu.

Wyrokiem z dnia 4 czerwca 2012 r. Sąd Okręgowy w S. zasądził od pozwanej na rzecz powódki kwotę 422.322,94 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 11 marca 2010 r., oddalił powództwo w pozostałej części oraz rozstrzygnął, że koszty procesu ponosi w całości pozwana i pozostawił ich szczegółowe wyliczenie referendarzowi sądowemu po uprawomocnieniu się wyroku. Ustalił, że w dniu 11 grudnia 1996 r. Stadnina Koni „N.” spółka z o.o. w N. oraz Grupa Przedsiębiorców „E.” S.A. w W. zawarły w formie aktu notarialnego umowę sprzedaży nieruchomości zabudowanej położonej w S. w gminie T. stanowiącej działki gruntu numer 414/3 i 433/1 o łącznej powierzchni 8,13 ha za cenę 750.000 złotych, z tym, że nieuiszczona tytułem ceny kwota 450.000 złotych została rozłożona na trzy równe roczne raty. Dla zabezpieczenia należności z tytułu reszty ceny nabywca ustanowił na rzecz Stadniny Koni „N.” hipotekę w kwocie 450.000 zł, która w dniu 7 kwietnia 1997 r. została wpisana w dziale IV księgi wieczystej KW nr/.../. W dniu 1 sierpnia 2000 r. powódka nabyła w zamian za przejęcie długu od „E.” S.A. w W. wymienioną wyżej nieruchomość. W umowie wskazano, że w jej księdze wieczystej wpisano hipotekę zwykłą w kwocie 450.000 złotych na rzecz Stadniny Koni „N.” spółki z o.o. w N. Grupa Przedsiębiorstw „E.” spłaciła pozwaną całą należność zabezpieczoną hipoteką. Jednakże pomiędzy spółką „E.” a pozwaną powstał spór co do wysokości odsetek. W 2005 roku doszło do egzekucji z nieruchomości i w dniu 20 października 2005 r. odbyła się licytacja nieruchomości. W dniu 19 stycznia 2007 r. został sporządzony plan podziału sumy uzyskanej z egzekucji. Pozwana jako wierzyciel hipoteczny nieegzekwujący została zaspokojona w kategorii V i w dniu 29 marca 2007 r. z rachunku Sądu Rejonowego w G. przekazano pozwaną kwotę 422.322,94 złotych, z czego 307.606,94 złotych było tytułem należności głównej, a 114.716 złotych tytułem odsetek. Powódka wzywała pozwaną do zapłaty kwoty dochodzonej pozwem.

Sąd Okręgowy, odwołując się do art. 94 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece przed zmianą dokonaną ustawą z dnia 20 lutego 2011 r. (jedn. tekst: Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.; obecny jedn. tekst:

Dz.U. z 2013 r., poz. 707; dalej: „u.k.w.h.”), wyjaśnił, że wygaśnięcie wierzytelności zabezpieczonej hipoteką pociąga za sobą wygaśnięcie hipoteki, czego konsekwencją jest stwierdzenie, że spełnienie świadczenia nastąpiło bez podstawy prawnej. Sąd Okręgowy wskazał, że niewątpliwie doszło do bezpodstawnego wzbogacenia pozwanej (art. 405 k.c.), nie ma zaś zastosowania wyjątek przewidziany w art. 411 pkt 1 k.c., ponieważ nie można mówić o spełnieniu świadczenia przez powódkę, a jedynie o przekazaniu kwoty uzyskanej z egzekucji na rzecz pozwanej jako wierzyciela hipotecznego. Sąd Okręgowy uznał, że sprzeczne z zasadami współżycia społecznego jest zachowanie pozwanej, która nie chcąc zwrócić kwoty przekazanej jej przez ograny egzekucyjne, otrzymała je dwukrotnie - najpierw od dłużnika osobistego, a następnie rzeczowego.

Pozwana wniosła apelację od wyroku Sądu Okręgowego.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 4 października 2012 r. zmienił zaskarżony wyrok w punkcie pierwszym w ten sposób, że powództwo oddalił w całości, oddalił apelację w pozostałej części i zasądził od powódki na rzecz pozwanej 26.517 zł tytułem kosztów postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny stwierdził na wstępie, że pozwana, która zaskarżyła wyrok Sądu Okręgowego w całości, nie miała interesu w zaskarżaniu tego wyroku w części oddalającej powództwo i w tym zakresie jej apelacja podlegała oddaleniu na podstawie art. 385 k.p.c.

Sąd Apelacyjny za nieprawidłowe uznał stanowisko Sądu Okręgowego, że w niniejszej sprawie w ogóle nie może być mowy o egzekwowaniu świadczenia strony pozwanej, doszło bowiem do przysporzenia bez żadnych działań z jej strony, zatem powódka może domagać się zwrotu na zasadach ogólnych (art. 405 k.c.). Sąd Apelacyjny podzielił w związku z tym pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w wyroku z dnia 27 czerwca 2002 r., IV CKN 1166/00 (OSNC 2003, nr 6, poz. 90), że nienależne świadczenie następuje nie tylko w wyniku zachowania się dłużnika, ale także w rezultacie wyegzekwowania świadczenia w toku postępowania egzekucyjnego. Zasadniczo istota rozstrzyganego roszczenia sprowadzała się jednak - zdaniem Sądu Apelacyjnego - do ustalenia, czy świadczenie zostało spełnione bez podstawy prawnej. W niniejszej sprawie podstawę spełnienia świadczenia - wypłaty wierzytelności przypadającej wierzycielowi hipotecznemu -

stanowiło prawomocne postanowienie sądu w przedmiocie planu podziału (art. 1035 k.p.c.). Niezależnie od tego Sąd Apelacyjny odwołał się do poglądu wyrażonego w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2002 r., IV CKN 1166/00, że art. 411 pkt 1 k.c. ma zastosowanie także wtedy, gdy z żądaniem zwrotu nienależnego świadczenia występuje osoba, która wiedziała o braku własnego zobowiązania wobec egzekwującego wierzyciela i nie podjęła przewidzianych prawem czynności zmierzających do ograniczenia lub uniemożliwienia egzekucji. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, w niniejszej sprawie zostały spełnione przesłanki uzasadniające zastosowanie art. 411 pkt 1 *in principio* k.c. Powódka była bowiem świadoma tego, że egzekwowana przez komornika należność została już wcześniej zaspokojona, nie podjęła jednak żadnych czynności w celu uniemożliwienia zaspokojenia wierzyciela hipotecznego. Sąd Apelacyjny uznał niezasadność powołania się przez Sąd Okręgowy na art. 5 k.c., który nie może stanowić podstawy zasądzenia roszczeń (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 2002 r., IV CKN 892/00, niepubl.).

Powódka wniosła skargę kasacyjną, w której zaskarżyła wyrok Sądu Okręgowego w części w zakresie punktów I i III, zarzucając naruszenie prawa materialnego, mianowicie art. 410 § 2 w związku z art. 405 k.c. w związku z art. 94 u.k.w.h. w związku z art. 1023 § 1 w związku z art. 1028 § 2 k.p.c., art. 411 pkt 1 w związku z art. 405 k.c., art. 405 w związku z art. 410 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 366 w związku z art. 361 w związku z art. 13 § 2 i w związku z art. 1035 k.p.c. i art. 94 u.k.w.h., art. 405 w związku z art. 410 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 1036 § 1 pkt 3 k.p.c. oraz art. 405 w związku z art. 411 pkt 1 w związku z art. 5 k.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Trafny jest w szczególności zarzut naruszenia art. 411 pkt 1 k.c., który stanowi, że nie można żądać zwrotu świadczenia, jeżeli spełniający świadczenie wiedział, że nie był do świadczenia zobowiązany, chyba że spełnienie świadczenia nastąpiło z zastrzeżeniem zwrotu albo w celu uniknięcia przymusu lub w wykonaniu nieważnej czynności prawnej. Sąd Apelacyjny, twierdząc, że powódka wiedziała o braku zobowiązania do świadczenia, powołał się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2002 r., IV CKN 1166/00. Nie wziął jednak pod uwagę okoliczności, że wspomniany wyrok został wydany w sprawie o zbliżonym

wprawdzie stanie faktycznym, w której wszakże wystąpiła zupełnie odmienna konfiguracja podmiotowa stron procesu: powodem był przedsiębiorca, a pozwanym - jego były pracownik. Ta zaś okoliczność niewątpliwie wpłynęła na zajęcie przez Sąd Najwyższy zapewne słusznego w tamtej sprawie, choć wątpliwego jurydycznie stanowiska, że art. 411 pkt 1 k.c. ma zastosowanie także wówczas, gdy z żądaniem zwrotu nienależnego świadczenia występuje osoba, która wiedziała o braku własnego zobowiązania wobec egzekwującego wierzyciela i nie podjęła żadnych przewidzianych prawem czynności, zmierzających do ograniczenia lub uniemożliwienia kontynuowania egzekucji. Poza tym należy podkreślić, że w niniejszej sprawie pozwana nie była „wierzycielem egzekwującym”, ale niejako „skorzystała” z toczącego się postępowania egzekucyjnego. Trudno zaś mówić o wiedzy powódki w sytuacji, gdy czynności egzekucyjne nie były dobrowolne i były przeprowadzane bez jej udziału.

Nie ulega wątpliwości, że wygaśnięcie wierzytelności zabezpieczonej hipoteką doprowadziło w niniejszej sprawie do wygaśnięcia hipoteki stosownie do art. 94 u.k.w.h. w pierwotnym brzmieniu. Błędny jest w takiej sytuacji pogląd Sądu Apelacyjnego, że postanowienie o zatwierdzeniu planu podziału stanowi samodzielną materialną podstawę prawną do spełnienia świadczenia pieniężnego ponad kwotę rzeczywiście uiszczonej wierzytelności zabezpieczonej hipoteką ujętej w planie podziału (art. 1023, 1028 i 1035 k.p.c.). Taki plan oczywiście bowiem nie może konstytutywnie kreować przysługującej pozwanej wierzytelności, która wygasła, a w konsekwencji nie może stanowić podstawy prawnej świadczenia.

Niewątpliwie wyrok Sądu Okręgowego wydany w niniejszej sprawie - inaczej niż wyrok Sądu Apelacyjnego – jest trafny także z tej przyczyny, że odpowiada poczuciu słuszności, a więc również zasadom współżycia społecznego. Nie oznacza to jednak dopuszczalności odwołania się do art. 5 k.c., który, zgodnie z jednolitym orzecnictwem Sądu Najwyższego, nie może stanowić samodzielnej podstawy powództwa. W niniejszej sprawie nie było zresztą potrzeby zastosowania tego przepisu, skoro wykładnia innych przepisów, regulujących bezpodstawne wzbogacenie, hipotekę i postępowanie egzekucyjne, pozwoliła Sądowi Najwyższemu na wydanie wyroku reformatoryjnego.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.